

Promjena jednog elementa u sistemu izaziva promjenu strukture percepcije čitave kategorije, pa i čitavog sistema.

Gubitak sluha mijenja fizio(psiho)-akustičke osobine glasova, te nagluhi ne čuju samo slabo već i »krivo«.

Slušanje zvukova jednog jezika strukturom percepcije drugog jezika izaziva »krivu« percepciju, tj. struktura percepcije »korigira« fizički akustički signal.

Ovo je moguće zbog toga što artikulacija proizvodi zvukove čija je forma šira od fizio(psiho)-akustičke te ona pruža mogućnosti i za raznolike drugačije interpretacije.

Nadamo se da će ovi naši rezultati sistematskog uspoređivanja spektra glasova hrvatskosrpskog jezika s njihovim perceptivnim vrijednostima, te uspoređivanja između slušnih optimala i artikulacije, moći naći primjenu kod korekcije izgovora pri učenju hrvatskosrpskog jezika, u reedukaciji mana govora i sluha, te za razumijevanje nekih promjena u jeziku.

## MOJA RIJEČ O VLASTELINU I BOLOVANJU

*Nikola Rončević*

U Jeziku, god. IX, str. 133—137, objavljen je članak Vladimira Babića pod naslovom »Vlastelin i njegove izvedenice«. U tom članku pisac prigovara, i to oštro, Maretiću što je u Jez. savjetniku (1924) preporučivao »dubrovačke provincijalizme« *vlasteoka* (postalo od *vlastelka*), *vlasteoski* (od *vlastelski*), *vlasteostvo* (od *vlastelstvo*), te, naravno, i osnovnu imenicu *vlastèlin* (s kratkim *-in*, dakle s gen. *vlastèlina* i s zbirnom množinom *vlastèla*) od koje su prve tri izvedene, a što nije odobravao »slavonske« likove odnosno imenice: *vlastèlin* (gen. *vlastèlina*), *vlastelínka*, *vlastèlínskī*, *vlastelínstvo*. Ove druge likove Vl. Babić zove, kako rekoh, slavonskima, te ih preporučuje, tvrdeći ujedno da su to jedino ispravni oblici (likovi) za književni jezik kad se radi o pojmovima »iz novijeg doba naše historije«, upravo o nazivima za velike posjednike (spahije), »ali i za ruske pomješčike i slične velike posjednike koji se broje u više plemstvo«. Onim prvim likovima pisac ostavlja pravo da žive samo »na sasvim usku području gdje poveljama i živom jezičnom upotrebom mogu dokazati svoje pravo na opstanak« (mislio je na Dubrovnik), a ovim drugima daje, kako vidimo, mnogo šire područje i mnogo veće pravo u književnom jeziku. Je li ovo i ovakvo razgraničenje opravdano? Jesu li opravdani piščevi prigovori Maretiću? I jesu li (odnosno kako su) fundirane neke piščeve tvrdnje u članku? Moj odgovor bit će znatnim dijelom negativan.

Prvo, pisac je likove *vlastèlin*, *vlastelínka*, *vlastelínstvo*, *vlastèlínskī* nazvao »slavonskim« (što bi, valjada, imalo značiti da tako govore Hrvati i Srbi u Slavoniji, i to današnjoj). Budući da sam i ja Slavonac (Hrvat iz Slavonije), trebalo bi da mu to i ja potvrdim. Ali ja mu to ne mogu potvrditi. Rođen sam već poodavno (prije 57 godina) u jednom selu srednje Slavonije, gdje sam uglavnom i odrastao (što na selu što nadomak sela), a i poslije, kao student i profesor, najveći dio školskih praznika redovno tamo provodio, te ni do danas veze sa svojim zavičajem sasvim prekinuo nisam. Prema tomu, prilično dobro mi je poznat i govor ne samo sela u kojem sam se rodio nego i cijeloga onoga kraja u Slavoniji. S druge strane, i velikih posjeda (spahiluka) bilo je tamo još u vrijeme mojega rođenja. Oni su agrarnom reformom već u staroj Jugoslaviji, i to odmah poslije god. 1918, u mojem zavičaju rasparcelirani,<sup>1</sup> ali uspomena na njih ostala je, naravno, još sasvim živa u vrijeme između dva rata, a i zgrade su ostale. Stariji ljudi sjećaju se još i danas nekadašnjega stanja. Naravno da su ostale i riječi, tj. nazivi za te nekadašnje posjede i njihove vlasnike (velike posjednike), i ja sam dosta i često imao prilike da ih slušam tamo u narodu naročito iz seljačkih usta, pa mi je dobro poznato koji se nazivi u mojem zavičaju upotrebljavaju i koliko je koji naziv poznat. Na temelju toga moram reći da se tamo u *narodnom* govoru kao nazivi za velike posjednike i velike posjede upotrebljavaju samo riječi turskoga podrijetla: *spàija* (spahija) i *spàiluk* (spahiluk); a pridjev je *spànjskī* (spahijski, spahinski). Za kuće ili dvorce (vile) u kojima su spahije stanovali nema posebnoga naziva (tj. posebnog apelativa; prema potrebi reklo bi se *spàijina kuća* ili *spanjska kuća*). U starije doba bio je za tu kuću vjerojatno naziv *dvor*, koji je i danas dosta poznat u »gornjoj« (sjeverozapadnoj) Hrvatskoj, a sačuvan i u Slavoniji u nekim toponima (npr. *Màrindvōr*), i drukčije. Riječi *vlastelin*, *vlastelinstvo* i slične uglavnom nisu ni poznate, a kamo da bi se upotrebljavale po selima u kraju gdje sam rođen. Dvadeset i pet kilometara od mojega sela, tj. u selu gdje mi je rođena mati (također srednja Slavonija) govori se također *spàija*, *spàiluk*; a za zgrade ima tamo i naziv *mājūr* (od lat. *maior*, možda preko mađ. *major*, kao što je i kajk. *marof* od njem. *Meierhof*), premda *majur* nije bila kuća u kojoj je stanovao vlasnik velikog posjeda (on je stanovao u gradu ili u glavnom naselju), nego je to bio skup gospodarskih zgrada (otprilike ono što se dalje na istoku zove *salaš*) gdje je živio (stanovao) *majurgazda* (*maior domūs*) i ostali personal, a dakako i stoka koja je tom imanju pripadala. Riječi, dakle, *vlastelin*, *vlastelinstvo* i sl., kako rekoh, uglavnom nisu ni poznate po selima mojega zavičaja, ali slabo su poznate i u gradu (npr. u Požegi). To su tamo kao strane, importirane riječi, naučene

<sup>1</sup> Ta reforma, inače, u staroj Jugoslaviji nije bila ni potpuna ni potpuno provedena, tako da je tih posjeda u drugim krajevima Slavonije ostalo još dosta, doduše smanjenih, i ostali su sve do god. 1945. a konačno ukinuti tek u novoj, današnjoj Jugoslaviji.

uglavnom iz knjiga ili od ljudi iz drugih (zapadnijih ili južnih) krajeva, tako da im tamo malo tko i zna šta zapravo znače i šta sve znače. Mislim da je tako ponajviše i po ostaloj, bar seljačkoj, Slavoniji. Vl. Babić i sam kaže, govoreći najprije o starijem vremenu, da npr. kod Reljkovića nije našao riječi *vlastelin* i sl., ali odmah zatim kaže da je tu riječ našao kod Kanižlića (Požežanina!). Međutim, nije teško pogoditi otkud Kanižliću ta riječ: ta njemu je glavni književni uzor bio slavni dubrovački pjesnik Ignjat Đorđić, u kojega se Kanižlić mnogo uglédao i u samom poetskom stvaranju! Dalje, Vl. Babić spominje (ili ne spominje) i neke novije (mlađe) »Slavonce« koje zove u pomoć za svoje teze o riječi *vlastelin* i njenim izvedenicama, pri čemu i ne pita kakvo je nacionalno-jezično podrijetlo kojega od njih, ili gdje su i od koga (praktično, u mladosti svojoj) jezik učili. Ovo možda i ne bi trebalo pitati kad bi se radilo o teorijskom posvjedočenju o jeziku, jer i Nehrvt ili Nesrbín, odnosno i čovjek kojemu hrvatskosrpski jezik nije ni materinski, može, ako je vrijedan, daleko dotjerati čak i u znanstvenom istraživanju i spoznanju hrvatskosrpskog, kao i drugoga kojeg jezika. Ali kad se pojedinci uzimaju kao objekti za izučavanje jezika, dakle za praktično posvjedočenje o jeziku, onda svakako treba voditi računa o svemu što sam naprijed rekao. No kako je to u nekim slučajevima malo teže ispitati, mislim da će ovdje biti najbolje da još jedanput istaknem i kažem šta ja sam o toj riječi znam ili ne znam, a zatim i ono što vidim da o njoj zna ili ne zna Vl. Babić. (Mislim naime, kako su mi rekli, da smo obadvojica Slavonci.) Što se mene tiče, moram priznati da ja ni onda kad sam već sve škole svršio nisam još znao šta zapravo znači riječ *vlastelin* (i ostale od nje izvedene) i kako se izgovara, premda mi je iz škole i iz knjiga ta riječ bila »poznata«. Čak i danas, evo, moram tek iz knjiga i raspitivanjem izvan svojeg zavičaja utvrđivati izgovor i značenje te riječi i njenih izvedenica. Mislim da je nekako slično i kod Vl. Babića. Vidim, na primjer, da on značenje te riječi veže u prvom redu za posjed (zemljišni). A da je zagledao u knjigu Vl. Mažuranića *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb, 1908—1923, našao bi tamo s. v. *vlastel*, *vlasteo*, *vlastelin*: »staro značenje princeps itd., pak herus, dominus, onaj koji ima vlast nad kim ili nad čim; tako i *vlastnik* . . ., ali i ova riječ dolazi u starih izvorih kao oblastnik, vladalac«. Mažuranić, dakle, ističe da je primarno (glavno) značenje riječi *vlastelin* to da ona znači onoga koji ima vlast »nad kim«, dakle nad ljudima, a tek onda (kao sekundarno) »nad čim«, dakle nad stvarima. Prema tomu, stara riječ *vlastelin* (koja se nalazi već u pisanim dokumentima iz XI stoljeća) znači u prvom redu otprilike isto što i nešto manje stara *plemić* (koja se nalazi u pisanim dokumentima počevši od XVI stoljeća), ili kod muslimana *beg*, i sl. Da je tako, može se, uostalom, razabrati i iz drugih za ovo pitanje glavnih rječnika: iz Vukova (1852), Broz-Ivekovićeve (1901), Ristić-Kangrgina (1928), Deanović-Dayre-Meixnerova (1960) i Rečnika Srp-

ske akademije (1962); a uskoro će se, vjerojatno, pojaviti također svezak Rječnika Jugosl. akademije u kojem će biti ta riječ.

Poslije svega ovoga mislim da je jasno da su »slavonski« (bolje: sjevernohrvatski) likovi riječi *vlastelin* i njenih izvedenica samo degeneracija te riječi, koja je (degeneracija) mogla nastati zato što je riječ uzeta iz drugog jezičnog područja, odnosno iz starih knjiga, u oba slučaja uglavnom kao pisana riječ, dakle preuzimana okom, tako da oni koji su je preuzimali nisu imali ni prilike da čuju kakav je izgovor te riječi kod onih od kojih je preuzeta. Videći pak da se ta riječ završava na *-in*, novi korisnici počeli su je izgovarati onako kako su izgovarali mnoge riječi na *-in* stranoga (romanskoga) podrijetla koje su već imali u svojem govoru, na pr. *čekin* (kajk. *cekin*, tal. *zecchino*) *fàkin* (kajk. *fakîn*, tal. *facchino*), itd.,<sup>2</sup> dakle *vlastèlin* (odnosno kajk. *vlastelin*). Netko će ovdje reći da to nije ništa neobično, nego je gotovo redovna pojava da riječi prilikom preuzimanja u našem jeziku, kao i u drugim jezicima, dobiju manje ili više drukčiji izgovor, i onda se taj izgovor legalizira. To je istina, ali to su slučajevi kad u našem jeziku i nema drugog izgovora nego taj promijenjeni. Drukčije je s riječju *vlastelin*. Ta riječ, prvo, nije stranoga nego je našega podrijetla, i drugo, ona je u jednom dijelu naroda, u južnim krajevima, zadržala svoj originalni izgovor *vlastèlin*, gen. *vlastèlina*, pl. *vlastèla*. Prema tomu, stoje nam na izbor dva izgovora: *vlastèlin* (gen. *vlastèlina*) i *vlastèlin* (gen. *vlastelina*). I koji ćemo izgovor izabrati? Poznato je da je i Vuk Karadžić, koji se u stvaranju književnog jezika s najvećim pouzdanjem oslanjao na narodni govor, tj. na govor običnih ljudi, ipak u ovakvim slučajevima odabirao ono što je (po etimologiji) pravilnije. Da nije tako postupao, on ne bi za književni jezik uzeo *hrana*, *hladan* i sl., kako je učinio, nego *rána*, *lâdan* i sl., kako se u većem dijelu naroda govorilo. Prema tomu, mislim da i mi možemo bez kolebanja usvojiti za književni (tj. opći, nacionalni, kulturni) jezik likove *vlastèlin*, gen. *vlastèlina*, pl. (coll.) *vlastèla*, zatim *vlastelka* (ili *vlasteoka*), *vlastelski* (ili *vlasteoski*), *vlastelstvo* (ili *vlasteostvo*), a odbaciti *vlastelin* (gen. *vlastelina*), *vlastelinka*, *vlastelinski*, *vlastelinstvo* kao pokrajinske likove (provincijalizme).<sup>3</sup>

Prednost likovima *vlastèlin* (gen. *vlastèlina*) i sl. dali su u svojim djelima gotovo svi naši glavni leksikografi, npr. Vuk (1852), Iveković (1901), Ristić i Kangrga (1928), Deanović (1956 i 1960), pa zapravo (premda s nekim

<sup>2</sup> Riječ *šarin* načinjena je s tim stranim nastavkom iz metričke potrebe stiha u narodnim pjesmama. Riječ *gizdèlin*, koja je također načinjena s tim stranim nastavkom, rijetka je u kulturnom jeziku.

<sup>3</sup> Ovako kako sam rekao ja bih rekao i da tko dokaže da je dugi nastavak *-in* u liku *vlastèlin* nastao u našem jeziku neposredno fonetskim putem, bez stranog utjecaja, kao što je nastao vjerojatno u čakavskom dijalekatskom *gospodîn*, gen. *gospodîna*. Ni to ne bi mijenjalo moj konačni zaključak, premda, prema onomu što sam rekao, nije vjerojatno da je tako.

kolebanjem) i Pravopis iz god. 1960, na koji se Vl. Babić poziva. Istom poslije članka Vl. Babića, koji je izišao u proljeće god. 1962, nalazimo u II knjizi Rečnika Srpske akademije, izišla u jesen 1962, na prvom mjestu *vlastèlin* a na drugom *vlastèlin*, što bi, prema tomu, moglo biti i pod utjecajem članka Vl. Babića. Međutim, pod taj utjecaj nije pao Deanović, što se vidi po najnovijem izdanju jednoga od njegovih rječnika (1963).<sup>4</sup>

(*Svršit će se.*)

## O JEDNOM PRIMERU ILUSTRACIJE

(Ogled Krunoslava Pranjića: »Lingvističkostilistička analiza suvremenih književnih tekstova«)

*Pavle Ž. Radivojević*

Moja napomena odnosi se na jedan primer u završnom, praktičnom delu rada profesora Krunoslava Pranjića pod gornjim naslovom (v. Jezik, 1962/63, br. 1), koji je u stvari nastavak njegova članka »Problemi proučavanja jezika i stila suvremenih pisaca«, objavljenog u 3. i 4. broju Jezika za 1961/62.

Rad prof. Pranjića predstavlja posve poseban vid razmatranja književnih umetnina. Pri čitanju prvog, teorijskog dela valja češće zastajati i vraćati se (zbog sažetosti izlaganja) da bi se pročitano moglo povezati s narednim izlaganjem, ali završni deo rada, stvarnu analizu književnih tekstova pratimo prisno i s uživanjem. Nije čudno što je tako s prvim delom rada. Da čitaoce uvede u oblast proučavanja, u mnogom novu u nas, pisac je najpre preduzeo da je jasno razgraniči, zatim da definiše potrebne termine i pojmove. Ključni problem u teorijskom delu bio mu je da prikaže metodu kojom će se služiti. On pri tome istupa kao *lingvist* i tako nam daje na znanje da u ovom članku nije reč o uobičajnim analizama jezika i stila, već o proučavanju koje, iako nije novo u suštini, novo je s pogledom na osobenost ispitivane jezične materije i metodu ispitivanja. Ona je, dakle, u osnovi lingvistička, no kako se jezični efekti odražavaju preko stila, ona je i stilistička. Prof. Pranjić je ovim radom pokazao da su mu jezik i stil na visini predmeta o kojem piše.

Da bi prikazao metodu proučavanja, pisac je osobito dobro odabrao primere iz književnih tekstova i analizovao ih je iscrpno i rečito. Primeri su tako birani da predočavaju lingvističnostilske efekte u njihovim glavnim vidovima. Ovaj značajni ogled prof. Pranjića mogao bi dobro poslužiti u

<sup>4</sup> Deanović-Jernej, Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik, 2. izdanje, Zagreb 1963. Ovaj rječnik došao mi je u ruke kad sam ostalo doвле već bio napisao.